

СИНТАКТИЧНАТА ПАРАДИГМА ВЪВ ФОРМАЛНОТО СИНТАКТИЧНО ОПИСАНИЕ

ВЯРА МАЛДЖИЕВА

УНИВЕРСИТЕТ „НИКОЛАЙ КОПЕРНИК“, ТОРУН, ПОЛЩА
maldzieva@gmail.com

Предмет на статията е съдържанието на понятието *синтактична парадигма* с оглед към синтактичното описание в рамките на нормативната граматика на българския език. Прегледът на съдържанията, влагани в термина от различни автори, показва, че те не удовлетворяват изискването за независимост на описанието на форма и съдържание, прието като основен принцип в нормативната граматика. Причината е, че се изхожда от лексемата, която представлява идиоматичен (индивидуален) набор от словоформи с идентична или регулярно диференцирана семантична характеристика, влизаци в регулярни опозиции. В статията се предлага чисто формално разбиране на синтактичната парадигма, чиято приложимост в синтактичния компонент на нормативната граматика се илюстрира с избрани подпарадигми, включващи формални изреченски структури, образувани от прости ендоцентрични синтактични конструкции с глаголи, предлози и имена.

Ключови думи: синтактична парадигма, формално описание, изреченски структури, нормативна граматика, български език

SYNTACTIC PARADIGM IN THE FORMAL SYNTACTIC DESCRIPTION

VIARA MALDJIEVA

UNIWERSYTET MIKOŁAJA KOPERNIKA, TORUŃ, POLSKA
maldzieva@gmail.com

The paper deals with the scope of the term *syntactic paradigm* with a view to the syntactic description in the framework of a normative grammar of Bulgarian. The overview of the content of the term as understood by different authors shows that the proposed definitions do not satisfy the requirement for an independent description of form and content adopted as a basic principle in normative grammar. The reason for this is that scholars take as a point of departure the lexeme, an idiomatic (individual) set of word forms with an identical and regularly differentiated semantic characteristics that enter into regular oppositions. The paper offers an entirely formal understanding of the term *syntactic paradigm* whose applicability in the syntactic component of normative grammar is illustrated with selected subparadigms that include formal sentence structures consisting of simple endocentric syntactic constructions with verbs, prepositions and nouns.

Keywords: syntactic paradigm, formal description, sentence structures, normative grammar, Bulgarian language

0. Предмет на тази статия е съдържанието на понятието *синтактична парадигма* с оглед към формалното синтактично описание¹ и последващото съотнасяне на синтактично и семантично описание (виж по-долу 2.1) в рамките на нормативната граматика на българския език.

1.1. Отдавна разработваното в морфологията понятие за парадигма се появява в синтаксиса през 60-те години на миналия век в рамките на трансформационния метод. Първият труд, посветен на изреченската парадигма, принадлежи на Д. С. Уорт (Worth 1963), който обхваща в синтактичната парадигматика всички глаголни и неглаголни синтактични конструкции, свързани със синонимни и трансформационни отношения (като напр. *Директорът издаде заповед – Директорът ще издаде заповед – Заповедта беше издадена от директора...*). Развитието на идеята за синтактична парадигматика през същия период е свързано с имената на учените от Пражката школа – Р. Зимек, В. Грабе, П. Адамец (срв. Адамец/Adamec 1966; Грабе/Grabe 1966, Зимек/Zimek 1966). За тези представители на Пражката школа структурна основа (ядрено изречение, изходна форма) на йерархично организираната система от нейни преобразувания е структурата, образувана от главните и второстепенни членове, изисквани от валентността на глаголната лексема. Преобразуванията могат да бъдат трансформационни (*Директорът издаде заповед – Заповедта беше издадена от директора*), модификационни (*Директорът издаде заповед – Директорът може да издаде заповед*) и вариативни (*Директорът издаде заповед – Директорът ще издаде заповед*). В същото русло е концепцията на Г. Золотова за синтактичното поле на изречението (Золотова/Zolotova 1969).

1.2. В една група концепции за синтактичната парадигма се приема, че тя е система от изречения с различни форми за време и наклонение на конституиращата глаголна лексема (срв. Шведова/Shvedova 1973). По този начин синтактичната парадигма е детерминирана от морфологичната парадигма на дадения глагол. Според друга група схващания, свързана с т.нар. деривационен синтаксис, синтактичната (деривационната) парадигма обединява изречения, съотнесени като изходно и производно, където производната конструкция се отличава от изходната по усложняване на смисъла и изменение на формата (различно моделирано от различните автори – срв. Храковский/Khrakovskii 1969; Белошапкива/Beloshapkova 1977). На различните структурни схеми се приписва различен деривационен потенциал, зависещ и от конкретния лексикален пълнеж.

1.3. Съществена новост в синтактичната парадигматика внасят трудовете на Т. П. Ломтев. Той предприема опит да установи набор от синтактични категории на изречението, които се изразяват на нивото на изречението и не дублират морфологичните категории. Става дума за категории като: утвърдителност – отрицателност, вид на общуването, време, модалност, конвертируемост, определеност, активност – демиактивност, при което „парадигматиката на простото изречение се установява отделно на ос-

новата на всяка отделна категория на изречението“ (Ломтев/Lomtev 1972: 62). Известен опит в автономизацията на форма и значение представлява разграничаването на парадигматични редове (образувани от изречения с различен смисъл, но с една и съща форма) и парадигматични серии (образувани от изречения с различна форма, но с един и същ смисъл). Развитие и прецизиране на това направление представляват трудовете на Т. Шмелева (Шмелева/Shmeleva 1983). Една група трудове, посветени на разглежданата тема, въвежда комуникативния компонент, като свързва синтактичната парадигма с актуалното членение (срв. Ковтунова/Kovtunova 1976; Падучева/Paducheva 1978).

1.4. Решителна крачка в независимото моделиране на форма и значение прави П. Адамец в трудовете си от 70-те години на XX век (Адамец/Adamec 1974; 1978). Той вижда общността на парадигматичния ред в запазването на структурата на пропозицията, т.е. на „съдържателното ядро на изречението и общия смислов инвариант за едно определено множество семантично родствени изречения“ (Адамец/Adamec 1978: 7). По този начин критерият за принадлежност към дадена синтактична парадигма се установява на семантично равнище, като общият смислов инвариант се определя въз основа на определен кръг глаголи.

2.1. Схващането за синтактична парадигма, предлагано в това изследване, се основава на принципите, възприети в разработваната в Института за български език при БАН нормативна граматика на българския език. Става дума за следните принципи, произтичащи от относителната автономност на семантичната и синтактичната структура на езиковите единици:

а. Граматичната и семантичната характеристика на езиковите единици могат и трябва да бъдат описвани независимо. Независимостта на описанието им предполага, че между едната и другата не се установяват априорно никакви корелации. Едва на следващия етап на формите могат да се приписват значения, т.е. да се определят функциите на формите да изразяват (най-често повече от едно) значения. Очевидно е, че наблюдението и изследването на дадена езикова единица (в това число и изречението) е невъзможно без интуитивното разбиране на нейното значение. Очевидно е обаче също така, че да се укаже семантичният източник напр. на различieto в поведението на единиците, още не означава да се обясни различната им граматична характеристика (в това число и различното им функциониране). По отношение на формалните синтактични единици на българския език това означава, че наборът от (формално-)синтактични структури може да бъде съставен от теоретично възможни комбинации на предварително описани прости синтактични групи. Това може да бъде съпътствано от наблюдение на лексемите, но описанието последователно изхожда от формалната структура.

б. Граматичната характеристика трябва да предхожда семантичната. Описанието на граматичните свойства на дадена езикова единица, макар и невъзможно без интуитивното разбиране на значението ѝ, не изисква нейното предварително семантично интерпретиране, докато граматичната ѝ интерпретация може да повлияе и на експлицитацията на значението.²

2.2. В светлината на тези принципи става ясно, че никое от представените по-горе схващания за синтактична парадигма не удовлетворява изискването за независимо описание на форма и съдържание, тъй като в по-голяма или по-малка степен се опитва още в изходната си точка да обхване едното и другото, без да използва ясно заявени принципи за тяхното последователно и вътрешно непротиворечиво описание поотделно. Причината е, че се изхожда от лексемата, която представлява идиоматичен (индивидуален) набор от словоформи с идентична или регулярно диференцирана семантична характеристика, влизайки в регулярни опозиции.³ Тази нейна същност неминуемо „замъглява образа“. За разлика от независимото описание на формални структури, тук описанието се насочва към лексикалната съчетаемост и го ограничава до повече или по-малко индивидуални синтактични свойства. Това не позволява извеждането на типове – както по отношение на простите синтактични конструкции, така и по отношение на синтактичните цялости (изреченията), съставени от такива конструкции.

2.3. Прилагането на посочените принципи предполага, че изследването разполага с инвентар от типове (формално-)синтактични структури и инвентар от типове семантични структури, съставени според релевантни за дадения план критерии.

2.3.1. От формална гледна точка простото (единичното) изречение в българския език⁴ може да се дефинира като синтактична цялост, конституирана от изменяема по време лична или безлична глаголна форма. Това е цялост, съставена от прости синтактични конструкции (групи, фрази), състоящи се на свой ред от повече от един (най-често два) членове, свързани с някакъв вид⁵ синтактична връзка. Инвентарът от изреченски синтактични структури в такъв случай ще включва всички различни по състав набори от (прости) синтактични конструкции, чиито главни членове са синтактично свързани с личната глаголна форма.⁶

2.3.2. От семантична гледна точка изречението може да се дефинира в руслото на предикатната логика като понятийна структура, съставена от конститутивно надредно понятие – предикат, и имплицираните (изискваните по необходимост като задължителни съдържателни допълнения) от него понятия с определена характеристика, зависеща от селективните признаци на предиката. Заемайки имплицираните от предиката подчинени позиции в семантичната структура, те изпълняват функцията на аргументи.⁷ В инвентара от семантични структури в този случай ще влизат всички раз-

лични по състав основни предикатно-аргументни структури, т.е. такива, които включват единствено предиката и имплицираниите от него аргументи.⁸

2.4. Изоморфизмът в строежа на езиковите единици на всяко равнище на езиковата система насочва към търсенето на подход, общ за морфемните и синтактичните структури, т.е. към прилагането на принципи, аналогични за флективната характеристика на граматичните класове лексеми и за формалната характеристика на синтактичните структури.⁹

Именно тук синтактичната парадигма, разбираана строго формално като набор от различни по състав синтактични цялости (виж по-горе 2.3.1), може да стане основа за извеждане на формални изреченски типове според принципа *колкото различни стойности на елементите от набора, толкова различни парадигми*, а преди всичко – на правило за дисциплинирано съотнасяне на (формално-)синтактични и семантични (а впоследствие и лексико-семантични) структури.

2.5. Предлаганото тук разбиране за синтактична парадигма и прилагането му в синтактичния компонент на нормативната граматика по-долу ще бъде илюстрирано с избрани подпарадигми, включващи само формалните изреченски структури, образувани от прости еноцентрични¹⁰ синтактични конструкции с глаголи, предлози и имена.

Беглият преглед на формалните изреченски структури, изградени от прости глаголни конструкции с глаголи, предлози и имена и реализирани в контекстово независими изказвания, позволи да бъде съставен първоначален примерен списък¹¹ на такива структури за българския език, без да се претендира за изчерпателност:

$N_k V$	(<i>Детето спи</i>)
$N_k V N$	(<i>Котката пие мляко</i>)
$N_k V pN$	(<i>Цветето стои на прозореца</i>)
$N_k V na_1N$	(<i>На растенията / им трябва вода</i>)
$N_k V N N$	(<i>Олга нарече Иван лъжец</i>)
$N_k V N pN$	(<i>Мария води детето на училище</i>)
$N_k V N na_1N$	(<i>Синът върна парите на майка си / ѝ</i>)
$N_k V N ot_1N$	(<i>Просиякът иска пари от минувача / му</i>)
$N_k V na_1N pN$	(<i>Симптомите говорят на лекарите / им за заболяването</i>)
$N_k V pN pN$	(<i>Пресата научи за станалото от очевидци</i>)
$N_k V N na_1N pN$	(<i>С поведението си той показва на учителите своето възпитание</i>)

където: V – лична глаголна форма или неин дистрибутивен еквивалент; N_k – конгруентна (съгласувателна) конструкция с опорен член име; N – неконгруентна конструкция с опорен член име; pN – проста конструкция, съставена от предлог и име; $na_1 / ot_1 N$ – проста конструкция с предлог *на*

или *от*, които в текста могат да бъдат замествани от кратка форма на местоименно съществително име.

2.6. Приемаме, че елемент от независимото семантично описание е следният списък на основни предикатно-аргументни структури:

P (x)
 P (p)
 P (x,y)
 P (x,q)
 P (p,y)
 P (p,q)
 P (x,y,z)
 P (x,y,r)
 P (x,q,z)
 P (x,q,r)
 P (p,y,z)
 P (p,y,r)
 P (p,q,z)
 P (p,q,r)¹²

където: P – предикат; x, y, z – предметни аргументи; p, q, r – пропозиционални аргументи.

2.6.1. На първия етап от описанието могат да бъдат съставени парадигми за основните семантични структури с пълна експлицитация¹³ на съставящите. Тук трябва да се отбележи, че подчинените членове на простите синтактични конструкции, свързани в синтактичното цяло, ще бъдат винаги конотирани.

Още тук трябва да се подчертае, че примарно пълната експлицитация на съставящите от семантичната структура на предикатите с пропозиционален аргумент (предикатите от II ред) ще се реализира във формална структура с повече от една конститутивни глаголни форми (в сложно изречение). Такива структури не са предмет на тази работа. Но към разглежданите тук подпарадигми, съставени от прости изреченски структури с пълна експлицитация, реализиращи всички съставящи от семантичната структура на предикати с пропозиционален аргумент, се включват и структурите, в които от семантична гледна точка е налице т. нар. разчленяване на пропозиционалния аргумент. В този случай изразител на предметен аргумент от структурата на пропозиционалния аргумент влиза в синтактична група с конститутивния глагол, напр. *С думите си тя го засегна* ('Това, което тя каза, го засегна'). Формална структура на контекстово независимо изречение може да реализира т.нар. повдигане на предметен аргумент от пропозиционалната структура. Тогава целият пропозиционален аргумент е представен във формалната изреченска структура от изразителя на един или повече аргументи от неговата предикатно-аргу-

ментна структура, напр. *Детето иска играчка – Детето иска играчка от майка си* ('Детето иска майка му да му даде / купи играчка').

Ето няколко примерни подпарадигми, в които е налице пълна експлицитация на семантичната структура:

Подпарадигмата на понятията от класа Р (х,у) включва формалните структури:

$N_k V N$ (*Котката пие мляко.*)
 $N_k V pN$ (*Пътят минава през гората.*)

Подпарадигмата на понятията от класа Р (х,у,з) включва структурите:

$N_k V N pN$ (*Иван скри бонбоните в шкафа.*)
 $N_k V N na_1N$ (*Петър даде на брат си пари.*)

Подпарадигмата на понятията от класа Р (р,q) се състои от формалните прости структури:

$N_k V N$ (*Валежите предизвикаха наводнение.*)
 $N_k V pN$ (*Обездвижването води до затлъстяване.*)
 $N_k V N pN$ (*С идването си той доказа своята вяроност.*)
 $N_k V N na_1N$ (*Мария показа на всички своята независимост.*)

Семантичната структура на понятията от класа Р (х,у,г) се реализира в следния набор от синтактични структури на прости изречения:

$N_k V N N$ (*Олга нарече Иван лъжец.*)
 $N_k V N pN$ (*Болният моли лекарите за помощ.*)
 $N_k V N$ (*Учителката позволява на учениците неприлично*
 na_1N *поведение.*)
 $N_k V N$ (*Командирът изисква от войниците подчинение.*)
 ot_1N
 $N_k V na_1N$ (*Ана благодари на приятелката си за подаръка.*)
 pN
 $N_k V pN$ (*Мария разговаря с майка си за работата.*)
 pN

2.6.2. На следващ етап от описанието могат да бъдат съставени парадигми за деривирани семантични структури¹⁴ – предикатно-аргументните структури, получени от основните чрез блокиране на аргументни позиции. Резултат от тази деривация са нови понятия (предикати) с различен (по-често стеснен) обхват в сравнение с базовия. Блокирането на аргументни позиции се състои в това, че те не се експлицират във формалната структура на изречението, което въпреки това е контекстово независимо. Без да се спираме подробно на въпроса, ще посочим, че блокирането на позиции е налице когато: **а.** позицията е квантифицирана общо, т.е. обхваща всички понятия от селектирания от предиката клас ('за всичко', 'за всеки'); **б.** съдържание на позицията е едно конкретно понятие от селектира-

ния от предиката клас ('за този x '); **в.** съдържанието на аргумента задължително е идентично със съдържанието на друг аргумент в семантичната структура. Срв. напр.:

- а.** *Мъжът ѝ пие* [алкохол].
- б.** *Мария постоянно чисти* [къщата].
- в.** *Кучето може да* [кучето] *води слепци.*

Така напр. синтактичната подпарадигма на изреченията, съставени от глаголно-именни прости групи, за понятията, деривирани от понятията от класа $P(x,y)$, включва формалната структура:

$N_k V N$ (*На четири години детето вече чете*)

Синтактичната подпарадигма на изреченията, съставени от глаголно-именни прости групи, за понятията, деривирани от понятията от класа $P(x,y,z)$, включва структурите:

- $N_k V$ (*Затвореният човек трудно дава.*)
- $N_k V N$ (*Лекарят приема подаръци.*)
- $N_k V na_i N$ (*Тя не дава на просящите.*)
- $N_k V ot_i N$ (*Държавата лесно взема от данъкоплатците.*)

Понятията от класа $P(p,q)$ не деривират понятия със семантични структури, реализиращи се във (формално-)синтактично цяло, съставено от глаголни и именни групи.

Понятията от класа $P(x,y,r)$ на свой ред деривират понятия, чиято семантична структура се реализира в следния набор от синтактични структури на прости изречения, съставени от глаголно-именни прости групи:

- $N_k V N$ (*Тази жена вечно се извинява.*)
- $N_k V pN$ (*Възпитаният човек за всичко благодари.*)
- $N_k V na_i N$ (*Малкото дете говори на всички срещнати.*)

2.6.3. Синтактичните парадигми на типовете предикати представляват функционални парадигми, аналогични на функционалните парадигми в морфологичния компонент на граматиката.¹⁵ По подобен начин те могат да бъдат използвани при индивидуалната синтактична характеристика на отделните лексеми. Най-прост пример тук са преходните и непреходните глаголи – в парадигмата на едните ще участва структурата $N_k V N$, а на другите – $N_k V$ или $N_k V pN$. По-съществена обаче е възможността – при спазване на методологичното изискване еднотипните обекти (в случая лексемите) да бъдат анализирани с помощта на една и съща процедура, да се разграничават отделните „лексикални значения“, при които езикът често подкрепя семантичните различия с различни реализиращи ги синтактични структури.¹⁶ Срв. напр.:

минавам ('вървя, движа се покрай някого или нещо, през някое място')

$N_k V pN$ (*Войската минава през гората / по шосето.*)

минавам ('придвижвам се от единия до другия край на някое място')

$N_k V N$ (*Войската минава границата / реката.*)

Срв. също:

виждам ('възприемам със зрението си')

$N_k V N$ (*Селянинът вижда прииждането на реката.*)

виждам ('смятам, считам [някаго за някакъв]').

$N_k V N pN$ (*Бащата вижда в сина си достоен заместник.*)

Предлаганият подход позволява също така да бъдат изведени отделни подпарадигми на безконтекстови и контекстови реализации на лексико-семантичните структури.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Терминът *формално описание* се разбира като *описание на формите* (иначе казано: на плана на израза), за разлика от описанието – също наричано *формално* – което би могло да бъде определено по-скоро като формализирано, тъй като означава структурна репрезентация на синтактичните отношения между елементите, която се подчинява на строги правила и теоретични изисквания, целящи да обобщят всички синтактични контексти, за които са валидни установените отношения.

² Срв. Малджиева/Maldzhieva 2018. Постулатът за независимо описание на формата и съдържанието на езиковите единици смятам за особено важен за описанието, което в следващия етап подлежи на нормативна интерпретация, ако трябва да бъдат изгълнени задачите на нормативната граматика.

³ Срв. Saloni, Świdziński 1985: 85.

⁴ Към дефиницията за езици като руски или полски следва да се добави, че синтактичната цялост е конституирана от лична или безлична глаголна форма или неин дистрибутивен еквивалент (напр. инфинитив или нелична форма на *-но, -то*).

⁵ Приема се, че простите синтактични конструкции винаги се свързват подчинително, а техните разширения, участващи в изречението, могат да се свързват както подчинително, така и съчинително.

⁶ Чисто формалният подход, независим от значението (а следователно и от лексикалния състав на изречението), предполага, че тези структури отразяват само категориалната характеристика на членовете и (формално-)синтактичните им отношения, без оглед на евентуалната им задължителна или факултативна поява в повърхнинното изречение, свързана с лексикалното значение на конкретен конститутивен член. Това означава, че една и съща изречена синтактична структура може да бъде приписана на изречения, конституирани от различни лексеми – виж примерите по-долу. Този подход позволява да бъде съставен пълен инвентар на възможните за българския език (формално-)синтактични структури, които впоследствие могат да бъдат интерпретирани като текстови реализации (експликации – виж по-долу 2.6.1) на една или друга семантична структура, конституирана от определена лексема.

⁷ Срв. Karolak 2002. Обемът на тази работа не позволява обширно представяне на използвания модел. В най-основни линии понятията *предикат* и *аргумент* се разбират тук като функции на понятията в семантичната структура. Ако в състава на семантичната структура влизат само понятия, свързани с отношение на импликация, тогава тя е *монопредикативна*. Имплицирани могат да бъдат понятия с предметно или пропозиционално съдържание (т.е. други предикатно-аргументни структури), които се определят съответно като *предметни* или *пропозиционални аргументи*. Предикатите, имплициращи само предметни аргументи, се определят още като предикати от I ред, а предикатите, имплициращи пропозиционални аргументи – като предикати от II ред. Така напр. функцията на предикати от I ред могат да изпълняват понятия като ‘даване’, ‘стоене’, ‘спане’ и др., а на предикати от II ред – понятия като ‘мислене’ ‘споделяне’ ‘говорене’ ‘означаване’ и др.

Резултат от съчетаването на понятия, между които няма импликация, са *полипредикативните* семантични структури, получени от обединяването на две предикатно-аргументни структури, едната от които е добавена към другата. Понятията, които не са свързани с отношение на имплициране, могат да бъдат свързани атрибутивно (когато едното от понятията е главно, а другото – подчинено) или конюнктивно (когато понятията са съчинително свързани). Липсата на импликация, разбираана като задължителност на съдържателните допълнения, не означава, че между основната и добавената предикация няма никаква съдържателна връзка. Между двете понятия съществува компатибилност, която се регулира от по-широки селективни признаци, отразяващи например възможността дадено понятие да се характеризира по място, време, начин и под.

⁸ Важно за разбирането на *предикат* и *аргумент* като чисти понятия, свързани с отношение на импликация и необвързани предварително с никакъв езиков изразител, е следствието, което внимателният читател ще изведе, че в семантичната структура (понятийната структура, конституирана от предиката) не може да се говори за задължителност и факултативност на аргументите. Като задължителни или факултативни могат да се разглеждат единствено аргументните изрази по отношение на предикатния израз – глаголна лексема, едва в семантично интерпретираната (формално-)синтактична структура. Както става ясно от споменатото по-горе (2.2) и по-долу (2.6.3), описанието на лексикалната съчетаемост може да бъде евентуално вторичен (страничен) продукт. Това съществено отличава представения тук модел от останалите, в които термините *предикат* и *аргумент* имат друго съдържание.

⁹ „Построяването на универсална класификация, позволяваща формалните морфологични правила да бъдат изчерпателно описани и да бъдат извлечени всички флективни (словоизменителни) типове, изисква да бъде съставен набор от „диагностични“ словоформи за всеки от класовете лексеми. Този набор е различен от парадигматичния – той включва само онези словоформи, въз основа на които типовете се различават помежду си, т.е. могат да бъдат извлечени като непресичащи се подмножества на множеството лексеми от даден клас според принципа *колкото различни стойности на елементите от набора, толкова различни флективни типове*“ (Малджиева/Maldzhieva 2018).

¹⁰ За еноцентрични се приемат конструкциите, в които главният член е дистрибутивен еквивалент на цялата конструкция, която по пътя на редукция може да бъде сведена до него без нарушаване на граматическата правилност. Такива конструкции глаголт в български език може да образува също и с наречия и съюзи.

¹¹ Списъкът е съставен въз основа на езиков материал от изследването на Киклевич, обхващащо 345 глагола (Kiklewicz et al. 2010: 18).

¹² Списъкът включва типовете предикатно-аргументни структури, изведени от проф. Ст. Кароляк като теоретично възможни комбинации от предикати и имплицираните от тях предикатни и пропозиционални аргументи и приложени в анализа в ръководения от него международен проект „Съпоставителен синтаксис на славянските езици през втората половина на XX век“ (2000–2004). Участници в проекта от българска страна бяха Вяра Малджиева, Руска Станчева и Татяна Александрова.

¹³ Експлицитацията е формалното изразяване на компонентите от семантичната структура. То може да се осъществява в различна степен. За пълна експлицитация може да се говори тогава, когато всяка съставляваща от семантичната структура (всеки предикат и аргумент) има свой изразител във формалната структура.

¹⁴ Семантичната деривация се разбира широко като изводимост на по-сложна семантична структура от по-проста. Производната (деривираната) структура може да бъде с по-малък или по-голям брой семантични съставляващи в сравнение с базовата.

¹⁵ Срв. „За всеки граматичен клас лексеми може да се състави максимален набор (от клетки), който включва (клетки за) всички възможни граматически значения на всички флективни категории, присъщи на лексемите от този клас. Набор от този тип се определя като **функционална парадигма** на дадения клас“ (Малджиева/Maldzieva 2018).

¹⁶ Въз основа на така установените различия може да се постулира – в зависимост от модела на описанието – омонимия или полисемия, които всъщност представляват две страни на едно и също явление – липсата на едно-еднозначно съответствие между форма и съдържание.

ЛИТЕРАТУРА

- Адамец 1966: *Адамец, П.* К вопросу о синтаксической парадигматике. – *Československa rusistica*, XI, № 2, с. 32–46.
- Адамец 1974: *Адамец, П.* Актуальное членение, глубинные структуры и перифразы. – *Papers on functional sentence perspective*. De Gruyter Mouton, с. 189–195.
- Адамец 1978: *Адамец, П.* Образование предложений из пропозиций в современном русском языке. Praha, Univerzita Karlova.
- Анотация 2017: Проект „Нормативна граматика на съвременния български език“. Секция за съвременен български език, Институт за български език при БАН (ръкопис).
- Белошапкива 1977: *Белошапкива, В. А.* Современный русский язык. Синтаксис. Москва.
- Грабе 1966: *Грабе, В.* Общее значение синтаксической конструкции и трансформация. – *Československa rusistica*, XI, № 2, с. 61–65.
- Зимек 1966: *Зимек, Р.* Семантический аспект синтаксической трансформации. – *Československa rusistica*, XI, № 2, с. 66–73.
- Золотова 1969: *Золотова, Г. А.* О регулярных реализациях моделей предложения. – *Вопросы языкознания*, № 1, с. 67–78.

- Ковтунова 1976: *Ковтунова, И. И.* Современный русский язык: порядок слов и актуальное членение предложения. Москва, Просвещение.
- Ломтев 1972: *Ломтев, Т. П.* Предложение и его грамматические категории. Москва, URSS.
- Малджиева 2018: *Малджиева, В.* Принципи на формалното описание на българските изменяеми лексеми като компонент на нормативната граматика. – *Slavia Meridionalis*, t. 18, Warszawa, SOW.
- Падучева 1978: *Падучева, Е. В.* Актуальное членение предложения и структура имен объектов. – В: *Tekst. Język. Poetyka*. М. R. Maуenowa (red.), Warszawa, с. 59–71.
- Храковский 1969: *Храковский, В. С.* Деривационные отношения в синтаксисе. – В: *Инвариантные синтаксические значения и структура предложения*. Москва, Наука, с. 138–147.
- Шведова 1973: *Шведова, Н. Ю.* Парадигматика простого предложения в современном русском языке (Опыт типологии). – В: *Русский язык. Грамматические исследования*. Москва, с. 3–77.
- Шмелева 1973: *Шмелева, Т. В.* Предложение и ситуация в синтаксической концепции Т. П. Ломтева. – *Филологические науки*, № 3, с. 42–47.
- Karolak 2002: *Karolak, St.* Podstawowe struktury składniowe języka polskiego. Warszawa, SOW.
- Kiklewicz et al. 2010: *Kiklewicz, A., M. Korytkowska, J. Mazurkiewicz-Sułkowska, A. Zatorska, T. Ramza.* Podstawowe struktury zdaniowe współczesnych języków słowiańskich: białoruski, bułgarski, polski. Olsztyn.
- Saloni, Świdziński 1985: *Saloni, Z., M. Świdziński.* Składnia współczesnego języka polskiego, wyd. II. Warszawa.
- Worth 1963: *Worth, D. L.* The role of transformations in the definition of syntagmas in Russian and Slavic languages. – *American contributions to the V International congress of slavists, Sofia*. The Hague.

REFERENCES

- Adamec 1966: *Adamec, P.*, K voprosu o sintaksicheskoj paradigmатике. – *Československa rusistica*, XI, № 2, s. 32–46.
- Adamec 1974: *Adamec, P.* Aktual'noe chlenenie, glubinnye struktury i perifrazy. – *Papers on functional sentence perspective*. De Gruyter Mouton, s. 189–195.
- Adamec 1978: *Adamec, P.* Obrazovanie predlozhenii iz propozitsii v sovremennom russkom iazyke. Praha, Univerzita Karlova.
- Anotatsiya 2017: Proekt „Normativna gramatika na savremenniya balgarski ezik“. Sektsiya za savremenен balgarski ezik, Institut za balgarski ezik pri BAN (rakopis).
- Beloshapkova 1977: *Beloshapkova, V. A.* Sovremenny russkii iazyk. Sintaksis. Moskva.
- Grabe 1966: *Grabe, V.* Obshchee znachenie sintaksicheskoj konstruktсии i transformatsiia. – *Československa rusistica*, XI, № 2, s. 61–65.
- Karolak 2002: *Karolak, St.* Podstawowe struktury składniowe języka polskiego. Warszawa, SOW.

- Khrakoskii 1969: *Khrakovskii, V. S.* Derivatsionnye otnosheniia v sintaksise. – In: *Invariantnye sintaksicheskie znacheniiia i struktura predlozheniia*. Moskva, Nauka, s. 138–147.
- Kiklewicz et al. 2010: *Kiklewicz, A., M. Korytkowska, J. Mazurkiewicz-Sulkowska, A. Zatorska, T. Ramza*. Podstawowe struktury zdaniowe wspóczesnych języków słowiańskich: białoruski, bułgarski, polski. Olsztyn.
- Kovtunova 1976: *Kovtunova, I. I.* Sovremennyi russkii iazyk: poriadok slov i aktual'noe chlenenie predlozheniia, Moskva, Ptosvshchenie.
- Lomtev 1972: *Lomtev, T. P.* Predlozhenie i ego grammaticheskie kategorii. Moskva, URSS.
- Maldzhieva 2018: *Maldzhieva, V.* Printsipi na formalnoto opisanie na balgarskite izmenyaemi leksemi kato komponent na normativnata gramatika. – *Slavia Meridionalis*, t. 18, Warszawa, SOW.
- Paducheva 1978: *Paducheva, E. V.* Aktual'noe chlenenie predlozheniia i struktura imen obektov. – In: *Tekst. Język. Poetyka*. M. R. Mayenowa (ed.), Warszawa, s. 59–71.
- Saloni, Świdziński 1985: *Saloni, Z., M. Świdziński*. Składnia wspóczesnego języka polskiego, wyd. II. Warszawa.
- Shvedova 1973: *Shvedova, N. Yu.* Paradigmatika prostogo predlozheniia v sovremennom russkom iazyke (Opyt tipologii). – In: *Russkii iazyk. Grammaticheskie issledovaniia*. Moskva, s. 3–77.
- Shmeleva 1973: *Shmeleva, T. V.* Predlozhenie i situtsaiia v sintaksicheskoi konseptsii T. P. Lomteva. – *Filologicheskie nauki*, № 3, s. 42–47.
- Worth 1963: *Worth, D. L.* The role of transformations in the definition of syntagmas in Russian and Slavic languages. – *American contributions to the V International congress of slavists, Sofia*. The Hague.
- Zimek 1966: *Zimek, R.* Semanticheskii aspekt sintaksicheskoi transformatsii. – *Československa rusistica*, XI, № 2, s. 66–73.
- Zolotova 1969: *Zolotova, G. A.* O regul'arnykh realizatsiakh modelei predlozheniia. – *Voprosy iazykoznaniiia*, № 1, s. 67–78.

✉ Проф. д-р Вяра Малджиева
Катедра по балканистика
Университет „Николай Коперник“
ул. Фоса Старомиейска 3, 87-100 Торун, Полша

✉ Prof. Viara Maldjieva, PhD
Katedra Bałkanistyki
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
ul. Fosa Staromiejska 3, 87-100 Toruń, Polska